

פרד"ס התורה בפרשת השבוע בעריכת הרב נעם יעקבי שליט"א

מעניין הפרשה

להקדשות ותורמות ולקבלת העלון במייל:
0506933962@gmail.com תל: 0506933962

צדקה מאריכה ימים

(מהגאון הצדיק רבי יעקב חיים סופר שליט"א בספר "ישועות חיים" סימן ט)

האדם לחיי העולם הזה, ולחיי העולם הבא, שנאמר וצדקה תהיה לנו, מה כאן צדקה תהיה לנו, אף לעתיד לבוא היא תהיה לנו, ועיין בספר תנופה חיים (פרשת שופטים אות כ').
ובמדרש משלי (פס"ז סל"א): "עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, אם ראית אדם שהוא מתעסק בתורה ובמעשים טובים ובגמילות חסדים, עתיד הוא לזכות לעטרת שיבה, לכך נאמר בדרך צדקה תמצא וכו', וכן בדוד ויהיה דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, וכתוב והמלך דוד זקן בא בימים, למדנו שאין הזקנה מצויה אלא בדרך צדקה שנאמר בדרך צדקה תמצא" עכ"ל. [ובמסכת דרך ארץ (פ"ט): "אהוב את הגמילות חסדים כדי שניצל ממלאך המות"].

ובספר ילקוט שמעוני (פרשת וירא רמז י"ח) מניין לצדקה שמארכת ימיו של אדם שנאמר בשילוח הקן למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר לצדקה שהיא חמורה כתורה, וכתב בספר מעיל צדקה (סימן אלף רש"ס): "ומה שהביא שצדקה מאריכה ימים קל וחומר משילוח הקן, ולא הביא מהפסוק וצדקה תציל ממות, היינו דאי מהתם צדקה תציל ממות, הוה אמינא דמצילה ממיתה משונה, או אפילו דמצילה ממיתה עצמה היינו שלא ימות קודם זמנו מהחיים שקצבו לו מהשמים, ולכן הביא משילוח הקן, ללמדך שאפילו קצבו לו שבעים שנה, אם עושה צדקה מוסיפים לו על השבעים שנה" עיין שם.

גם בספר זהר הקדוש ח"ג (דקנ"ד ע"א): "מאי וצדקתו עומדת לעד. עומדת עליה דבר נש לזמנא ליה קיומא וחיים, כמה דאיהו יהיב ליה [לענין] חיים ואתער לגביה חיין, הכי נמי יהיבין ליה, ואינון תרין אלנין יהבי ליה קיימין עליה לשיזבא ליה, ולאוספא ליה חיין". ומפורש להדיא דעל ידי מצות צדקה זוכה לאוספא ליה חיין, ועיין בדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר צדקה לחיים (אות ר"ג) ע"ש.

ועוד בספר הזהר הקדוש ח"א (ד"ח ע"ב): "כל מאן דזן ומפרנס למאן דאיצטרין ליה, וכל שכן ביומי דכפנא, הא איתאחיד באילנא דחיי, וגרים ליה חיים לבנוי, והשתא אליהו אמר כל מאן דקיים נפשא בעלמא זכי ליה חיים, וזכי לאיתאחדא באילנא דחיי ע"ש. ופירש בספר מעיל צדקה (סימן תתי"ח): "כיון שעל ידי שהוא מפרנס לעני גורם לו חיים. לכן מידה כנגד מידה זכי ליה חיים וזכי לאיתאחדא באילנא דחיי, וגם גורם חיים לבנוי שיאריכו ימים ולא ימותו בקצרות ימים".

וכתב הרב יד יוסף צרפתי (דף ק"ב) והובא בספר מעיל צדקה (סימן אלף תקנ"ב דפרס ישן): "מידה כנגד מידה כמו שהוא עושה הטוב עם העני - מטיבין לו, וגם מאריכים לו ימיו וצדקה תציל ממות, וכמו שהוא מחיה העני, נותנין לו חיים ומאריכים לו ימיו" עכ"ל, ובביאור הגר"א ז"ל לספר משלי (י"ב כ"ח): "באורח צדקה חיים, כמו שהוא מחיה את העני, כן נותנין ומוסיפין לו חיים, וכעובדא דבנימין הצדיק" עכ"ל.

וכן במעיל צדקה (סימן אלף תקנ"ו): "אמרו בתנא דבי אליהו (פרק כ"ט) אין העולם מתגדל אלא בצדקה שנאמר בצדקה תכונני" עכ"ל. וראוי להבין כוונת אומרו העולם "מתגדל" דמה גידול יש לעולם עם הצדקה. ונראה כיון שהצדקה מאריכה ימיו של אדם, וגם גורם חיות לעני שיחיה ולא

"כִּי יִהְיֶה כֶּךָ אֲבִיּוֹן מֵאַחַד אֲחִיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תִאֲמָץ אֶת לִבְּךָ וְלֹא תִקַּפֵּץ אֶת יָדְךָ מֵאַחִיךָ הָאֲבִיּוֹן, כִּי פָתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבַט תַּעֲבִיטְנוּ דִּי מִחֲסָדֶיךָ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ, נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לִבְּךָ פֶּתַחְךָ לוֹ כִּי בְּגִלְל תִּדְּבָר תִּהְיֶה יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ" (דברים טו, ז-י).

וכתב רבינו בחיי ז"ל שמות (כ"ב כ"ג): "כל זמן שאתם נזהרים בהם [באלמנה ויתום] ומרחמים עליהם, מדת הדין תתהפך לרחמים, שהרי מדה טובה מרובה ממדת הפורענות, וזבה תאריכו ימים אתם ובניכם, ולכם תהיה צדקה לפני השי"ת, שהרי פרי הצדקה אריכות ימים שנאמר (משלי י') וצדקה תציל ממות, וכתוב (שם י"ב) באורח צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות, וגדולה צדקה יותר מן הקרבנות שנאמר (שם כ"א) "עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח", ורבינו בחיי ז"ל האריך למאוד בזה בפתיחתו לפרשת ויחי עש"ב, ועיין לו גם בפתיחתו לפרשת כי תבוא וצרף לכאן.

ומפורש בדברי קדשו ז"ל שמצות צדקה לא רק שמצילה מן המות, אלא גם "שפרי הצדקה אריכות ימים", ובס"ד הנני לכתוב כמה מקורות בדברות חז"ל לפתגמא דנא.

אמרו רז"ל במדרש בראשית רבה (ר"פ נ"ט ס"א): "ובאורח צדקה חיים, ואברהם זקן בא בימים, כתיב עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, רבי מאיר אזל לממלא, ראה אותן כולן שחורי ראש, אמר להם ממשפחת בית עלי אתם דכתיב וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. אמרו ליה רבי התפלל עלינו, אמר להם לכו וטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה, מה טעם עטרת תפארת שיבה, והיכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא, ממי אתה למד מאברהם שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה, ואברהם זקן בא בימים".

ועוד אמרו במדרש בראשית רבה (ס"פ נ"ח): "ואחרי כן קבר אברהם, הדא הוא דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים וגו', רודף צדקה זה אברהם שנאמר ושמרו דרך ה' לעשות צדקה, וחסד שגמל חסד לשרה, ימצא חיים - ושני חיי אברהם מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים" ע"ש.

ומבואר באר היטב שצדקה מאריכה ימים, ובמדרש תנא דבי אליהו זוטא (פרק א'): "ומנין שהצדקה מארכת ימיו ושנותיו של אדם, שנאמר כי היא חיין ואורך ימין".

ובמדרש הגדול דברים (ט"ו י' דף של"א): "גדולה צדקה שהיא מארכת ימיו של אדם, שנאמר אורך ימים בימינה, אמר רבי שמואל מצוה קלה שבתורה כתיב בה למען ייטב לך והארכת ימים, והיא שלוח הקן, העושה צדקה על אחת כמה וכמה", ועיין שם באריכות במעלת הצדקה, ובמדרש הגדול (דברים ט"ד כ'): "רודף אחר הצדקה ואחר גמילות חסדים, ומה שכר אתה נוטל על כך - רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד" ע"ש.

ועוד במדרש הגדול דברים (ספ"ר דף קמ"ו): "גדולה צדקה שמביאה את

ימות כעובדא דבנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה ילדיה והוסיפו לו כ"ב שנה, הנה כיון שהצדקה גורם לאדם שיחיה, אזי הוא פרה ורבה והעולם מתגדל ומתרבה" עכ"ל.

וכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר צדקה לחיים (סימן קצ"ו): "על ידי צדקה זוכה לזקנה בימיו ושנותיו, והחידוש הוא דגופו וצורתו יהיה בחור, והוא כהקב"ה דאית ביה כזקן ובחור [עיין מדרש פסיקתא רבתי (פכ"א ס"ה)] עיין מעיל צדקה (סימן תקל"ז), ועיין מה שכתב בזה בספר שמו אברהם" עיין שם.

הארכתי בכל זה להראות שמצות צדקה כוחה גדול להאריך ימים ושיסופו לו שנות חיים, כי ראיתי לגאון המובהק רבי יהודה אדל ז"ל בעל אפיקי יהודה, ומי נפתוח, שבספרו היקר איי הים בבא בתרא (ד' ב' דצ"ו ע"א) כה כתב: "השכמת בית הכנסת יש בה בחינה נוספת על הצדקה, כי שוקדי דלתות בית הכנסת יוסיפו שנות חיים, ואף כי גם בצדקה נאמר וצדקה תציל ממות, כבר אמרו רז"ל שהכוונה ממיתה משונה, רצו לומר כזה שלא ימות בעליו בלא עתו, אולם תוספת חיים – לא מצאנוהו שגיא כח יוסיף אומץ, לא כן חובת הקודש של בית כנסת" עכ"ל, והובא בחידושי הגאונים שעל ספר עין יעקב בבא בתרא (ד' כ' דמ"ד ע"א בדה"ס) ע"ש.

ומבואר באר היטב בדבריו ז"ל שמצות צדקה רק אגוני מגינה שלא ימות שלא בעתו, אבל לא מצאנו שבכח מצות צדקה להוסיף חיים, וכמפורש בדבריו ז"ל, ותמה אני על עצמי כי לפי מה שהבאתי מדברות חז"ל בכמה מקומות מבואר איפכא, שאכן צדקה מאריכה ימים ומוסיפה ממש שנות חיים וכן"ל, וצע"ג.

ורבינו חיים ויטאל ז"ל בספרו שערי קדושה (ח"ב שער ז' דף ע"ד) כתב: "הצדקה גורמת לאדם חיים, כמעשה דבנימין הצדיק" (בבא בתרא י"א רע"א), עכ"ל.

וכתב הגאון המובהק מלבי"ם ז"ל בספרו ארץ חמדה (בלקוטים בסוף הספר דפ"ה רע"ג): "הזקנה לפעמים רעה, אם נעשה חלש ואיבד ממונו ומוטל על אחרים, או בניו וקרוביו מתים בחייו, נמצא לפעמים תהיה הזקנה לתשלום עונש, אמנם מי שזוכה לזקנה בזכות מצוה, כמו למשל מי שמקיים מצות צדקה שמאריכה ימים, ועל ידי זה זוכה לזקנה, זה לא יירא רע, כיון שבאה הזקנה לשכר לא להיפך, וזהו שאמר שלמה (משליט"ז) עטרת תפארת שיבה, [אימת], אם בדרך צדקה תמצא", ודפח"ח.

וטעמא דמילתא שצדקה מאריכה ימים, יש להסביר לפי דרכינו בחיבורי יחי יעקב ח"א (סימן ו' וסימן ל"ה), ובאריכות בחיבורי מנוחת שלום (ח"ט סימן מ"ד), שכל שיש דיבוק בשכינה זכה להיות משכן לשכינה, זוכה לחיים, יש לומר כן גם במצות צדקה, שהרי חז"ל במקומות רבים אמרו שעל ידי צדקה זוכה לשכינה, כאומרם להדיא במסכת בבא בתרא (י"א), והאורך בזה ללא צורך, ואביא רק מאמר אחד שבו מודגש הדבר מאד, מדרש תהלים (מזמור י"ז ס"ד): "מה ראה דוד המלך ע"ה לפרש כחה של צדקה בלבד, ללמדך שאפילו רשעים שאין בידם אלא זכות צדקה בלבד, זוכין בה ומקבלים פני שכינה" ע"ש ודוק היטב.

ובמדרש זוטא לשיר השירים (פרק א') האריכו חז"ל טובא בכחה של צדקה ואמרו: "הדורון של הקב"ה – צדקה, הנותן צדקה אפילו היתה בידו עבירה ונחתם דינו לאבד, יכול להיות מקבל פני שכינה בכל יום, והקב"ה אומר למלאך של פורענות אל תגע בו", ועיין גם במדרש אגדת בראשית (פרק ל"ה ס"א) ע"ש, ובילקוט שמעוני (מלכים ב' פרק י"ג); "היה עושה צדקה בכל יום ובזכות זה שרתה עליו שכינה", ובמדרש תנא דבי אליהו (פרק י') מי שעושה צדקה אומר הקב"ה מי פדה אותי ואת שכינתי העושה צדקה ע"ש, ועיין בספר חסידים השלם (סימן תת"ס דפוס ברלין, ובדפוס הרגיל סימן שכ"א): "הנותן צדקה יזכה לראות פני שכינה", ועיין שם שהאריך להביא ראיות מתורה נביאים וכתובים ע"ש, ובספר

ראשית חכמה (שער היראה סט"ו אות ס"ז): "אמר שלמה ומכבדו חונן אביון, והטעם כי העניים והאביונים הם מאנין תבירין דילה והשכינה דרה בהם, ולכן המכבד בממונו לעניים מכבד לשכינה" ע"ש.

והיינו טעמא נמי דגמילות חסדים מאריכה ימים, וכבר אמרו חז"ל במדרש זוטא לשיר השירים (פרק א'): "צדקה וגמילות חסדים גורמת שתשרה שכינה ביניהם" ע"ש, ובמדרש הגדול דברים (ד' י"ב סוף דף קנ"ח): "חסד שעשו ישראל הוא גורם להם להם להדבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אליהם חיים כולכם היום", ודוק.

ועוד יש לומר כי כך מידת האל ב"ה לתת לאיש כמפעליו ומידה כנגד מידה, ואחר שנותן צדקה מחיה נפשות, בדין הוא שיטול שכרו אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לו, ועיין היטב במדרש תנחומא (פרשת משפטים סימן טו), ע"ש.

ומצאתי במדרש תנא דכי אליהו (פרק י'): "ואין לך סם חיים למלאך המות אלא מדת הצדקה בלבד", ופירש במאורי אש (שם אות ה'): "אף שכמה מצוות יש שהם מסוגלות לפדות ממיתה, עם כל זה הצדקה גדולה מכולם, כי היא מידה במידה על ידי שהוא מחיה בה אחרים זוכה גם הוא לחיים, כי כל המרחם ירוחם". והיינו כדכתיבנא בס"ד. [והשוה לשון המדרש הנ"ל "ואין לך סם חיים למלאך המות אלא מדת הצדקה בלבד", עם המובא בספר מעיל צדקה (סימן אלף תש"ן) "הצדקה היא מלאך המות של מלאך המות", ועיין בספר צדקה לחיים (סימן שט"ו דף ק"ה) ודוק היטב].

ותו יש לומר אחר דקיימא לן אין מיתה בלא חטא ואין הערוד ממית אלא החטא ממית, וגם קיימא לן שצדקה מכפרת אפילו על הזדונות, וכאומרם במדרש דברים רבה (פ"ה ס"ג) "זה שאמר הכתוב עושה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח, הקרבנות אין מכפרים אלא לשוגג, והצדקה והדינים מכפרים בין לשוגג בין למזיד" ע"ש, ועיין בזה בארוכה בחיבורי מנוחת שלום ח"ב (סימן ס"ז), ועיין בחיבורי יחי יעקב ח"א (סימן מ"א), ובחיבורי כרם יעקב (סימן ט"ז אות מ"ח ובקונטרס דילן אמרי חיים שבסוף ספר צדקה לחיים (דף ש"ח), ולקמן סימן ח' א"כ הרגיל בצדקה יחיה ויאריך ימים. [והיינו טעמא נמי דתשוכה מאריכה ימים עיין בחיבורי יחי יעקב ח"א (סימן כ"א) ע"ש].

ויש להוסיף בה דברים, שהרי העוונות גורמים סילוק השכינה, עיין בכל המובא בספר אמרי שמאי (כרך כ' תהלים דף נ"ב), ואחר שצדקה מכפרת על העוונות כנ"ל, ואין סילוק שכינה, אלא שוב שורה שכינה, בדין הוא שיטול שכרו שנות חיים ויאריך ימים וכן"ל ודוק.

ספר הזהר הקדוש ח"א (דק"ט ע"א): "כל בר נש דאיהו צר עינא לגבי מסכנא, יאות הוא דלא יתקיים בעלמא, ולא עוד אלא דלית ליה חיים לעלמא דאתי, וכל מאן דאיהו וותרן לגבי מסכנא, יאות הוא דיתקיים בעלמא, ויתקיים עלמא בגיניה, ואית ליה חיים, ואורכא דחיי לעלמא דאתי", ע"ש.

ויש להבין היכן מצינו כן ד"צר עיין", לית ליה חיים לעלמא דאתי, דהיינו אינו קם בתחיית המתים, ועיין בספר מעיל צדקה (סימן אלף תרס"ב), ובספר צדקה לחיים (מערכת ת' אות תשנ"ו – תשנ"ט) מה שכתבו בענין זה, ולא הזכירו דברי רז"ל בספר הזהר דלעיל וצ"ב.

ועכשיו נדפס ספרו של הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל צדקה לחיים וראיתי לו שם (דשט"ו ע"א), ועוד שם (ד"ת ע"א) ששם כבר זכר והביא דבר ספר הזהר הללו, וגם מצאתי לו בספרו תנופה חיים (פרשת וירא אות כ"ג) ועוד שם (תהלים אות ר"ד) שגם שם הביא דברי הזהר ע"ש, ולא ידעתי מדוע בספרו צדקה לחיים (מערכת ת' שם) לא הביאו, ועיין בחיבורי ישועות חיים (סימן ט') מה שהוספנו לכתוב בדברי ספר הזהר הללו ואכמ"ל.

מעין הצדיקים

הסטייפלער הגאון הקדוש רבי יעקב ישראל קניבסקי רשכבה"ג בעל ה"קהלות יעקב" נלב"ע כ"ג מנחם אב ה'תשמ"ה זי"ע

"לא כל שגוען שלו חייבת להסכים!"

ביטאה אותה, היא רוצה שבשעות הערב יימצא בעלה בבית, ויהיה לה לעזר עם הילדים. וזו כבר שאלה גדולה שצריכים לשאול מורה הוראה. והוסיף: מן הסתם ישלמו לו על השיעור, אז יאמר לה שאת כל הכסף יתן לה... אלא שתוך כדי דיבור חזר בו ואמר: ישנם כאלה שהכסף באמת יהיה להם תמורה למשאלתם, אבל אני רואה שאצלה זה שונה. היא רוצה בדוקא שיהיה בבית, ועם שאלה כזו מוטב שילך למורה הוראה.

בשנה ראשונה ללמוד בערב בבית

שח רבי אליעזר טורק: נכחתי פעם במעונו של מרן זצ"ל, כאשר הגיע אברך צעיר לשאול, האם ללכת ללמוד בכולל ערב, בשנה ראשונה לנישואיו?

השיבו הסטייפלר, שאם אין השאלה נובעת מצד חוסר פרנסה, הרי הוא ממליץ לו שעדיף בשנה הראשונה להישאר ללמוד בבית. יש בכך מעלה, שאשתו רואה אותו לומד, וכשתשמע את הניגון הערב בתלמודו, בוודאי יקרין הדבר על אישיותה.

"תחלוף חצי שנה והכל יסתדר"

אברך צעיר, כנראה סמוך אחרי חתונתו, בא וסיפר במר נפשו, כי אשתו מטרידה אותו בטענות שאינו לומד מספיק, אף שידוע בעצמו שאינו כן. והשיבו מרן זצ"ל: תחלוף חצי שנה והיא תראה שאכן כך הוא, וממילא הכל יבוא על מקומו בשלום.

שמחת האשה ב"בגדי צבעונים"

סיפר רבי בן ציון פלמן זצ"ל מה שאירע עמו, כאשר השתוקק לרכוש לעצמו את ספרי ה'מדרש רבה', אלא שהפרוטה לא היתה מצויה בכיסו. כיון שכך עלה בדעתו, כי לכבוד חג הפסח הממשמש ובא יקנה מתנה לאשתו 'מדרש רבה', ובמקום "בגדי צבעונים" שמוזכר בגמרא (פסחים קט, א) לשמח בהם את האשה ביום טוב, יואיל לשמחה בכרכי המדרש. כי הלא גם האשה יודעת ונהנית לקרוא מדרש.

קודם לכן הלך ושאל את פי הסטייפלר. ומרן הורה לו שלא לעשות כן, משום שבכוונה נקטה הגמרא "בגדי צבעונים" דוקא. נכון שאשה נהנית גם מדברי המדרש, אבל שמחה אין לה אלא ב"בגדי צבעונים" [ועל זה אמר הכתוב "ושמחת בחגך"].

מעין התשובה

"כדלים וכרשים דפקנו דלתיך"

בשיחה שהשמיע בימי הסליחות, קבל הגרי"ל חסמן זצ"ל על מנהג העולם לומר: "הולכים לומר סליחות". סליחות אומרים?! - כך שאל, ומיד הוסיף: סליחות מבקשים!! צריכים לבקש מהקב"ה סליחות, ולהתחנן לפניו שימחל ויסלח לנו על כל חטאינו.

סגולת י"ג המידות - ההליכה בדרכיו

דברים אלה מביא הגר"י ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר" (עמוד רנז), ומוסיף עליהם את דברי הגמרא: "ויעבור ה' על פניו ויקרא" - א"ר יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפילה, אמר לו: כל זמן שישאל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם" (ראש השנה יז). ה"חפץ חיים" זצ"ל ביאר מה פירוש "יעשו לפני כסדר הזה". משל לפועל

שבא לעבוד בבית חרושת. ביום הראשון לעבודתו, רשם לו בעל בית החרושת רשימה שהכילה את כל העבודות המוטלות עליו. כאשר בא הפועל בסוף החודש לבקש את משכורתו, שאלו בעל הבית מה עשה כמשך החודש. השיב הפועל: בכל יום קראתי את כל מה שכתבת לי ביום בואי לעבוד אצלך. נזדעק בעל הבית ואמר: שוטה שכמותך! קריאה גרידא אין לה כל ערך, חובתך היתה לבצע את כל מה שכתבתי לך!

זהו פשר "יעשו לפני כסדר הזה", הקב"ה מצפה מאתנו שנדבק באותן י"ג מידות של הקבייה ונקייטן בפועל. כמו שהגמרא כמסכת שבת אומרת: "מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון" וכו'. קריאה מן השפה ולחוץ כמצות אנשים מלומדה, אין לה ערך. "יעשו כסדר הזה" אמר הקב"ה, ולא "יאמרו לפני כסדר הזה".

"לב נשבר ונדכה, אלקים לא תבזה"

יסוד הימים הנוראים אשר אנו עומדים בפתחם הוא להכיר במלכות שמים ולהכניע עצמנו לפני הקב"ה, כמו שאנו אומרים בתפילה: "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה". התכלית היא להכיר כי להקב"ה לבדו המלוכה, הוא מלכנו ואנו עבדיו, ולהסיר מעלינו גבהות הלב ולהכניע לפניו בלב נשבר ונדכה בהכנעה גמורה. אם אכן יהיה לנו "לב נשבר ונדכה", נזכה שיקויים בנו המשך הפסוק – "אלקים לא תבזה".

בגמרא מסופר: "מעשה ברבי חנינא בן דוסא שהלך ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי. אמר לו: חנינא בני בקש עליו רחמים ויחיה וכו'. ובקש עליו רחמים ויחיה. אמר ריב"ז אלמלא הטיח בן זכאי את ראש וכו' לא היו משגיחים עליו. אמרה לו אשתו וכי חנינא גדול ממך? אמר לה: לאו, אלא הוא דומה כעבד לפני המלך, ואני דומה כשר לפני המלך" (ברכות לד). יש להכין מה ההבדל בין עבד לבין שר?

ידוע שר' חנינא בן דוסא היה עני גדול וחי בדחקות נוראה, וכמו שהעידה עליו בת קול שאמרה: "...חנינא בני די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת". מאידך גיסא, ר' יוחנן בן זכאי היה נשיא ולא היה חסר לו מאומה. מטבע הדברים, אדם שלא חסר לו כלום, אפילו אם הוא צדיק גדול, מכל מקום אינו יכול להיות בעל לב נשבר ונדכה כמו העני. מעתה יובן מדוע התקבלה תפילתו של ר' חנינא בן דוסא, כי אחת מסגולות התפילה הראויה להתקבל לפני ה' היא – שברון לב. וזו גופא גם הסיבה מדוע תפילת ר"י בן זכאי לא התקבלה. כיון שמחמת עושרו וכבודו לא היתה בידו המעלה הנ"ל. דומה היה כשר אשר אינו מדבר עם המלך בהכנעה ובלב נשבר.

בימי הסליחות עלינו לסגל לעצמנו תחושת דלים ורשעים

בעמדנו עתה ערב הסליחות, וגדול חפצנו לזכות בדין בימים הבאים עלינו לטובה, נשתמש נא בעצה אשר הורונו חז"ל במסכת ראש השנה (ז:): "כל שנה שרשה בתחילתה, מתעשרת בסופה". ופרש"י: "שרשה בתחילתה – שישראל עושים עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה, כענין שנאמר "תחנונים ידבר רש". עלינו לחוש עצמנו כדלים ורשעים, הנכנעים בהכנעה גמורה לפני הקב"ה. בין הדברים הנכללים בהכנעה – עזיבת דרך רשע וכל הרגל רע, ועם זאת להתרגל בעבודה, במידות טובות, בתורה ובמעשים טובים.

בסליחות אנו מזכירים את הפסוק: "ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת, כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך". לכשנבונן נבחין שפתח הפסוק בלשון רבים – "ובקשתם", וסיים בלשון יחיד – "ומצאת, כי תדרשנו בכל לבבך" וכו'. אחד הקדמונים מבאר שכאשר תשאל את הרבים מה חפצם ותשוקתם, יענו הכל פה אחד: רצוננו לעבוד את מלכנו. אמנם אליבא דאמת יזכה בזה רק מי שימסור נפשו לדרוש את ה' בכל לבב. זאת היא חובתנו בזו השעה, להיות מכלל המבקשים והדורשים את ה' בכל לבבנו ובכל נפשנו, באימה וביראה, בהכנעה וכשברון לבב. או אז נזכה ל"מתעשרת בסופה", ולכתיבה וחימה טובה.

קבלת קדושת אלול

בפרקי תולדות המצורף לספר חידושי הגרנ"ט מסופר: הגאון הגדול רבי שלמה היימן – ששימש כראש ישיבת תורה ודעת בארה"ב ונמנה בתקופה מסוימת על תלמידי הגר"ר נפתלי טרום זצ"ל – היה מספר בהתפעלות על אודות ה"סליחות" הראשונות של עשרת ימי תשובה שאמר' בשנה אחת בצוותא עם הגרנ"ט – אשר שימש אז גם כשליח הצבור: לפני הסליחות, עלה הגרנ"ט על הבימה לפי בקשתו של מרן ה"חפץ חיים" ודרש בדברי התעוררות:

"בפיוטי הסליחות אנו אומרים: 'כדלים וכרשים דפקנו דלתיך' והביאור בזה, דעני שעוד יש בידו שווי כל שהוא אינו דופק על הדלתות, ובשעה שהוא בא לפתח הרי הוא משתעל, וכדומה, כדי שדרי הבית ירגישו בו ויעניקו לו דבר מה. אבל מי שהוא רעב ממש, ערום ויחף, אינו יכול להשתלט על רגשותיו ולהתעסק ברמזים, הוא דופק על הדלתות וצועק 'הצילו'!..."

חז"ל אמרו: כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה שנאמר: "מראשית השנה". אף ענין זה יש לפרש לפי דברינו: אדם שהיתה לו שנה נוחה, כשהוא עומד להתפלל בימים הנוראים, הוא חושב כי הוא מוחזק בטובה מן השנה החולפת. אכל באמת הדבר יסודו בטעות. תוקפו של החוזה של השנה הקודמת פג לגמרי עם בוא השנה החדשה שכן גם בשנה החולפת היינו רק כמפקחים על רכוש לא לנו וללא בעלות עליו. לפיכך, כאשר מגיעים הימים הנוראים, אנו צריכים להרגיש כרשים ודלים לגמרי, כעני שאין לו אפילו שוה פרוטה, ולבקש רחמים בזעקת 'הצילו' מהשי"ת על הכל מחדש. לכן כל שנה שרשה בתחילתה – שמתפללים עליה בתחילתה כדלים ורשעים, מובטח שתהא מתעשרת בסופה.

על פי שלפי הדין לא מגיע לנו, הואיל ואין אנו עומדים בהתחייבותנו שבכל שנה – נגלה אנו כלפי יהודי זה, ואף הקב"ה ישמע בקול שועתינו. כך אמר רבי שרגא פייבל לרעיתו, ושניהם כאחד החליטו לתת לסוחר את ההלוואה הנוספת שבקש.

מסיפור זה עלינו להתעורר לאיזו מידה גדולה של רחמים אנו זקוקים, כדי שתשובתנו תתקבל. לכן אנו חוזרים ומדגישים בתפילותינו בימי הרחמים והסליחות את ענין הרחמים: "לא בחסד ולא במעשים באנו לפניך", "עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו". זוהי גם הסיבה מדוע אנו מרבים בהזכרת י"ג מידות של רחמים – "תמכתי יתדותי בשלוש עשרה תיבות", "כי על רחמיך הרבים אנו נשענים". (ילקוט לקח טוב, עמודים

קמג-קמט)

זריזות לסליחות

כל ימי הסליחות – כותב רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל, בקונטרס נפש דוד (עמוד מג) – הזדרזתי לקום בהשכמה כפי כחותי לאמירת הסליחות, נגד רבים המקילים בזה, אף שהיה קשה לי לבריאותי.

דרכי אבות בסליחות

"ואבותינו סיפרו לנו מהצדיקים רבותינו ז"ל איך היו שחים עד לעפר בימים אלו, לא פסקו מלהוריד דמעות ודברי הצומות וזעקתם למרבה סליחות ולא דיברו שום שיחת חולין". (קצה המטה, סימן תקפא, סקכ"ג)

לימוד רמב"ם הלכות תשובה

זיקה מיוחדת יש לי לרמב"ם הל' תשובה מבית אבי זצ"ל, שנהג בכל שנה, משבת מברכין אלול, ללמוד מדי שבת בשבתו, תוך סעודת לילה ויום עם ב"ב פרק מהלכות אלה; ובהסתלקותו בדמי ימיו בקשה אמנו תבלח"ט, להמשיך בדרכו, ולכן שגור בפינו הלכות אלו מגירסא דינקותא.

(הגר"מ שטרנבוך שליט"א, במבוא לספרו הדרך לתשובה)